

УДК 37(44)

Лаухіна Інна Станіславівна
аспірантка
Уманського педагогічного
університету
імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА СХОДІ ФРАНЦІЇ

Сучасні зміни у політиці і стратегії релігійної освіти школярів у східних французьких землях беруть початок від 11 грудня 2003 року. Тоді президенту Франції Жаку Шираку був наданий звіт комісії з питань дотримання принципу світськості у Французькій Республіці. Цей документ отримав назву "звіт Стазі" за ім'ям голови комісії відомого політичного діяча Бернара Стазі.[1]

У звіті члени комісії звертають увагу на зміни у політиці щодо релігійного навчання учнів у громадських школах департаменту Ельзас-Мозель. У вказаному департаменті в громадських школах учням пропонується для вивчення католицька, протестантська або юдейська релігії; в ліцеях це навчання набуває нового вигляду за допомогою місцевих академічних інстанцій та в ширших рамках ціннісного та громадського виховання. Така еволюція пропонує в окремому регіональному контексті тип угоди, яку громадська влада може укласти з Церквами, погоджуючись на їхнє втручання царину шкільного навчання остільки, оскільки це втручання сприяє вихованню в дусі основних цінностей соціально-політичного характеру. Нове трактування принципу світськості, на думку фахівців, не погрожує переглядом політичного статусу Ельзас-Мозелі, «який

користується міцною підтримкою населення трьох сусідніх департаментів».[2]

Філософські та ідеалогічні підвалини сучасних змін у релігійному навчанні стали предметом наукових зацікавлень провідних французьких вчених Анрі-Пена Руїца Гі Кока Жана-Поля Віллема Жана Боберо Режі Дебре Крістіана Менасейре та інших.

Відомо, що три департаменти Східної Франції – Нижній Рейн, Верхній Рейн та Мозель, які межують з Німеччиною, мають особливу історичну долю: в період кінця XIX - початку XX століття вони приєднувались то Франції, то до Німеччини.

Після війни 1870 року згідно з Франкфуртським договором від 10 травня 1871 року Ельзас-Мозель увійшов до складу Німеччини і вважався землею Німецької імперії. У 1918 році цей регіон знову став французьким, однак на його території залишались чинними як французькі закони, що існували до 1871 року, так і німецькі закони часів Німецької імперії, зокрема закони землі "Ельзас-Лотарингія".

Серед отриманих у спадщину французьких законів були такі, що унормовували стосунки держави з культовими організаціями, зокрема Конкордат 1801 року. Конкордат загалом – це назва договору або угоди; а в нашому контексті ідеться про угоду між Папою Римським та світською владою. За суворим римським слововжитком Папа укладав Конкордати лише з главами католицьких держав, аналогічні угоди з некатолицькими урядами класифікуються як конвенції.

Обіймаючи посаду першого Консула, Наполеон Бонапарт уклав 15 липня 1801 року з Папою Пієм VII Конкордат, який вступив у силу в квітні 1802 року і до цього часу є визначальним щодо правових засад діяльності церков у французькій державі.

Конкордат, по суті, поклав край спричиненим революцією переслідуванням релігій та церков. У період перебування регіону у складі Німеччині були скасовані закони про культу, уведені в дію відповідно до Конкордату 1801 року, натомість 9 грудня 1905 року був прийнятий закон від "Про відокремлення Церкви від держави".

Звичайно, коли Ельзас-Мозель знову став французьким, уряд Ерріо намагався запровадити знову закон "Про взаємовідокремлення церков та держави", але ця спроба викликала такий потужний опір населення, що від неї довелося відмовитись.

Так само, коли Ельзас-Мозель, анексований у 1940 році III Рейхом, повернувся під юрисдикцію французької держави, це майже не вплинуло на традиційний культовий устрій у регіоні.[3]

Цим пояснюється особливий статус Ельзас-Мозеля у Французькій Республіці. Там офіційно визнано чотири культу: католицизм, лютеранство, реформаторство та юдаїзм; священники, пастори і рабини знаходяться на державному обліку, державний університет Марка Блока (Страсбург) налічує два богословських факультети, а в громадських школах відбувається обов'язкове релігійне навчання учнів.

Згідно з законом Фаллу "Про народну освіту" початкові школи в Ельзас-Мозелі є конфесійними, релігійне навчання є обов'язковим і проводиться окремо з учнями - представниками кожної з офіційних конфесій. Середні загальноосвітні заклади (коледжі та ліцеї) не є конфесійними. Однак, так само як і в початкових класах, релігійне навчання там є обов'язковим. [4; 95-101]

Відтак релігія є обов'язковою (а не елективною) дисципліною у школах Ельзасу та Мозеля. Можливість отримати звільнення від відвідування уроків релігії була надана учням відповідно до

постанови Державної Ради від 1936 року та підтверджена в 1974 році. У випадку відмови від курсу релігії, діти мають прослухати додатковий курс морального навчання замість релігійного. Під час вступу до школи батьки учня, або він сам, якщо ідеться про учня старшого шкільного віку, мають бути поінформовані про наявність у школі “Релігії” як обов’язкового предмета, а також дати письмову згоду на його вивчення, вказуючи при цьому конфесійну належність (католик, протестант, юдей.) У цій же анкеті ідеться про можливість та умови звільнення від обов’язкового відвідування уроків ”Релігії”. Звіт Стазі йде у тому ж напрямі: «Наявна практика, яка зобов’язує батьків робити спеціальну заяву, щоб їхні діти були звільнені від релігійного навчання, має бути змінена. Досить було б для цього аби батьки на початку шкільного року вносили у формуляр позитивну або негативну відповідь на пропозицію цього курсу».[5: 133]

15 листопада 1997 р. у рамках симпозіуму з теми "Релігійне навчання у громадській школі, що був організований Страсбурзьким Центром соціологічних досліджень та суспільної діяльності, та у звіті ректору Страсбурзької Академії з теми "Релігійне навчання у громадських закладах" Страсбурзької Академії (1997р.) були оприлюднені дані, згідно яких у 1996-1997 рр. заняття з релігії відвідували 81% учнів ельзаських початкових шкіл, 49% – учнів коледжів і тільки 10% – ліцеїстів.[6] Як бачимо, серед старших за віком учнів кількість тих, хто вивчає “Релігію”, є найменшою. В Мозелі ця різниця є ще відчутнішою: “Релігію” вивчають 96% учнів коледжів і лише 4%– ліцеїстів (1996-1997 рр.).

В 2002-2003 рр., за даними ректорату Страсбурзького університету, в Ельзасі на релігійне навчання записалося 30,4%; учнів коледжів, для Мозеля цей показник відповідно становить 23,6%.[7]

В колежах Ельзасу відсоток відвідування релігійного навчання є тим вищим, чим більше учнів європейського походження там навчається. Наразі наявність учнів-вихідців з мусульманських країн змінює зазначений показник у бік зниження, оскільки у школах Ельзас-Мозеля немає призначених для цих учнів релігійних курсів. У той же час опитування, проведене у 1998 році газетою "Dernières nouvelles d'Alsace" сумісно із Страсбурзьким науково-дослідним комерційним інститутом, показало, що 7% населення Ельзас-Мозеля становлять мусульмани. І це нашоує на роздуми про нерівні можливості і несправедливість по відношенню до цієї групи населення, діти-вихідці з якої не мають змоги вивчати в школі іслам як релігію свого народу. [8]

У звіті Стазі якраз ідеться про те, що в Ельзас-Мозелі «вивчення мусульманської релігії має бути запропоноване учням на тих же підставах, що й вивчення інших релігій». [9:113]

Той факт, що 81% учнів ельзаських початкових шкіл відвідує уроки релігії, показує, що більшість родин схвально ставляться до наявності цих уроків у шкільному розкладі. Навіть батьки, які не мають зв'язку з жодною релігійною організацією і не визначились у своєму ставленні до релігії, сподіваються, що релігійне навчання сприятливо позначиться на вихованні їхніх дітей. У той же час зменшення кількості учнів, які відвідують відповідні заняття, мірою їх дорослішання, говорить про те, що молодь не є одностайною з батьками у цьому питанні. І, хоча Ельзас-Мозель вирізняється з-поміж інших регіонів Франції як релігійно активний регіон, його також торкається криза міжгенераційного зв'язку та взаємопорозуміння. [10: 1-7]

Однією з істотних причин незацікавленості учнів коледжів та ліцеїв релігійним навчанням є недостатня розробленість відповідних теоретичних і практичних засад діяльності школи, що спонукає французьких вчителів вдаватися до партнерської взаємодії у цій надважливій справі з усіма зацікавленими структурами і суб'єктами.

Які зрушення відбуваються останнім часом у релігійному навчанні Ельзас-Мозелі?

За ініціативи багатьох викладачів релігії було започатковано цілу низку колективних проєктів під такими слоганами, як "культурне та релігійне пробудження" і "сучасне спілкування".

Ці нові ініціативи реалізуються завдяки зусиллям багатьох викладачів релігії, за підтримкою керівництва та викладацького корпусу Страсбурзького університету головними досягненнями яких можна вважати розширення аудиторії слухачів релігійних курсів, а також утвердження принципу міжконфесійності у їх викладанні. "Релігійне та культурне навчання" пропонують учням ліцеїв без розрізнення їх належності до певної релігії чи конфесії.

Співробітники відділу "Цінності" ректорату Страсбурзького університету розробили план інтеграції релігійного навчання у річищі політики відкритої світськості та демократичного громадянства. Згідно з цим планом "Релігія" тлумачиться як шкільна дисципліна, якій притаманні: а) культурна відкритість, тобто надання знань про релігійну культуру різних народів; б) міждисциплінарна відкритість, яка передбачає тісний зв'язок з програмами інших шкільних дисциплін. Аксиологічна складова визнається осереддя релігійної освіти, і саме довкола цінностей, на думку фахівців, мають відбуватися бесіди, дискусії, розмірковування вчителів з учнями на релігійну тематику.

І саме таким педагогічним підходом позначений навчальний курс “Культурного та релігійного пробудження, який пропонують учням у ліцеї загального і технічного навчання у місті Гагенау (Нижній Рейн).

Цей навчальний курс ґрунтується на:

- добровільному відвідуванню учнів;
- апелюванню до свідомості учнів у ході релігійного навчання, опікуванню їхньою соціалізацією у класі, в школі, в суспільстві загалом;
- використанню досягнень таких наук, як антропологія, психологія, етика, історії релігій, Богослов'я;
- залученню потенціалу комунікаційних технологій та громадянського виховання для досягнення навчально-виховних цілей курсу, зокрема таких як: допомогти учням досягнути самоідентифікації ("Хто я?"), навчити їх спілкуватися ("Хто ти?"), пробудити громадянську ініціативу учнів ("Що ми робитимемо?").

У ліцеї, про який ідеться, діють католицький та протестантський благодійні осередки, які разом опікуються притулком "Casa". Педагоги розглядають благодійництво як важливу складову релігійного навчання учнів.

В ліцеї Ж.-В. Понселе в місті Сент-Авольд (Мозель) - релігійне навчання учнів другого і третього років навчання (другий та випускний класи) має на меті ознайомити краще ліцеїстів з великими релігійними течіями засобами багатьох навчальних дисциплін та за участю викладачів-представників таких світових релігій, як юдаїзм, католицизм, протестантизм та іслам. До викладання відповідних навчальних курсів долучаються вчителі різного фаху. Наприклад, учитель німецької мови бере участь у розмові про постать Мартіна

Лютера, вчитель історії та географії - про історію походження та географічне поширення релігій.. Програмою з релігійної освіти передбачено відвідування ліцеїстами історичних пам'яток та культових споруд.

Екуменістичний благодійний осередок міста Саверн (Нижній Рейн) звертається до ліцеїстів з такими словами: «Ми запрошуємо тебе записатися на курс релігії: ми пропонуємо тобі за допомогою різних тем, питань, обговорень та проектів поглибити твою релігійну культуру та віру. Ти можеш зустрітися з нами у дворі, в Центрі педагогічної документації або в інтернаті, щоб узяти участь у розмові або знайти того, хто уважно вислухає тебе.» Керівники закладу в цілому сприймають ці починання дуже позитивно. В 1996-1997рр. деякі з них висловили бажання запровадити «релігійне та культурне пробудження» в своїх учбових закладах.

У професійному ліцеї Шонгауера в Кальмарі програма «Сучасне спілкування», що запрошує ліцеїстів «разом поміркувати над великими питаннями, які їх турбують» була оцінена директором ліцею в наступних словах: «Я схвалюю це тому, що молодь з професійного ліцею не отримує ніякого філософського навчання, а відтак це добре, що їх закликають разом поміркувати над великими проблемами нашого часу».

В ліцеї Куффіньяля в Страсбурзі викладачі католицької та протестантської релігії разом працюють над проектом, який включає діяльність постійного притулку «з метою соціалізації та інтеграції культурного та релігійного пробудження» та наполегливу діяльність, спрямовану «проти насильства, приниження та нерівності» та виступає «за міжнародний обмін досвідом.» Директор зазначає: «Ці дії здобули позитивний відгук самих ліцеїстів та їхніх батьків».

А директор інтернаціонального ліцею Понтоньє (Страсбург) вказує не лише на те, що різноманітна діяльність пропонована викладачами релігії «вписується в проект учбового закладу», а й на те, що вона є «однозначно необхідною» для життя ліцею.

Це лише кілька прикладів і не слід забувати, що поряд з цими нововведеннями продовжують існувати більш традиційні курси. Але ці приклади мають певну перевагу: вони показують, що стан релігійної освіти в громадських школах не є застиглим, що у зазначених департаментах відбулися відчутні зрушення, які оновлюють зміст та форми курсу релігій. Досвід релігійного навчання учнів у східних регіонах Франції, зокрема в Ельзас-Мозелі, засвідчує модернізаційні тенденції у цій педагогічній галузі. Вони полягають передусім в урахуванні наслідків секуляризаційних процесів, особливостей французького суспільства як полікультурного і багатоконфесійного, а також визнанні необхідності дотримуватися міждисциплінарного підходу до релігійної освіти школярів, поєднувати релігійне навчання з полікультурною та громадянською освітою, поважати право учнів на свободу вибору релігійних курсів або ж на відмову від них.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Звіт комісії з питань застосування принципу світськості у Французькій Республіці, наданий Президентові 11 грудня 2003 року, Paris la documentation francaise 2004.
- 2.Звіт Стазі, op.cit.,p.113
- 3.Jean Schlick,Eglises et Etat en Strasbourg, Cerdic-Publications, 1979, а також Jean- Claude Vallens, Le Guide du droit de A a Z, Strasbourg, Publications de l'IDL /Economica/, 1997.
4. Francis Messner et Jean-Marie Woehkling, Les Status de l'Enseignement religieux, Paris, Dalloz, Edition du Cerf, 1996, pp.95-101.
5. Звіт Стазі, op. cit., p.113.
- 6.Кількісні дані наведені за матеріалами симпозіуму з теми «Релігійне навчання у громадській школі», що був організований Страсбурзьким Центром соціологічних досліджень та суспільної діяльності і оприлюднені 15 листопада 1997 р.
- 7.Звіт ректорату Страсбурзької Академії з теми «Релігійне навчання у громадських закладах Страсбурзької Академії», 1997.
- 8.Опитування було проведено у червні 1998 року з ініціативи Інституту місцевого права та Центру «Суспільство, право та релігія в Європі»(Страсбурзький університет). Аналіз зроблено на основі відповідей 804 осіб. Результати опитування були опубліковані в «Dernieres nouvelles d'Alsace» від 6-9 жовтня 1998р.
- 9.Звіт Стазі, op. cit.,p.113.
10. Jean-Paul Willaime, La famille: maillon faible de la transmission religieuse?, Foi et Vie XCV(1), 1996, pp.1-17.